

Leren van vroeger voor nu en later

De erfenis van Polyvisie

Iedereen die vóór 1990 in Nederland op de lagere school heeft gezeten kent de situatie: de meester of juf zette een diaprojector achter in de klas, de gordijnen gingen dicht en het licht uit. Er werd een dia getoond en de leerkracht vertelde er een verhaaltje bij. Daarna kwam de volgende dia. Die diaserie kwam waarschijnlijk van Polyvisie, dat van 1954 tot 1990 ruim 95 procent van deze markt in handen had.

Eind 2003 nam ik met twee partners de voormalige educatieve uitgeverij Polyvisie over. De overname bestond uit de rechten van Polyvisie en enkele handelsnamen, meubels, kasten en de verouderde apparatuur van een productiehuis voor foto's. Het mooiste bezit was echter het uitgebreide fotoarchief.

Het geheel was op drie verschillende plaatsen opgeslagen. We reden twee dagen af en aan om de complete inventaris te verhuizen naar een eigen locatie. Daar stond alles opgestapeld, ongesorteerd in dozen of op pallets. We gaven een timmerman opdracht om een stelling te maken om de ruim 160 meter filmblikken efficiënt op te bergen. Tegelijkertijd begonnen we onderling te bespreken hoe we het archief toegankelijk zouden kunnen maken en hoe we de ontsluiting zouden kunnen financieren. Ook begonnen we met de vernietiging van de tientallen kopieën die van veel van de series bewaard waren gebleven. Van elk titel behielden we voor de zekerheid drie exemplaren.

De timmerman werkte flink door. Twee weken later stonden de filmblikken op hun plek, netjes in de volgorde zoals die beschreven stond in de bijgeleverde documentatie. Ook de 250 metalen laden en de 150 plastic laden kregen een goed toegankelijke plaats, evenals de vijf archiefkasten met ordners en hangmappen. Nu alles op zijn plek stond, konden we het archief goed gaan bekijken.

De meeste filmblikken bevatten rollen negatiefilm die met lussen tot één grote rol waren verwerkt. De plastic

laden bevatten losse filmrollen en de metalen laden zaten boordevol zakjes. Elk zakje bevatte een origineel negatief en een of meer kopieën. In de kasten met hangmappen waren de recentste series opgeslagen.

De eerste dag liep ik door het archief en bekeek een aantal afbeeldingen, daarbij vooral geleid door de informatie op het desbetreffende filmblik of het laatje. Die nacht sliep ik slecht; mijn

74.028. René van Maarseveen. Een deel van het Polyvisie-archief in een depot bij Amsterdam, 18 november 2003

hoofd liep om van de ideeën voor (foto) boeken, kalenders, dvd's, kwartetspellen en andere exploitatiemogelijkheden. De tweede nacht was het niet beter; elke nieuwe afbeelding was een verrassing. De 'ooohs' en 'aaahs' gonsden door de ruimte. Na de derde dag zei ik tegen mijn partners: 'jongens, archiveren is niets voor mij. Vertel mij maar wat je hebt gezien, dan ga ik daar wel mee aan de slag'. In de eerste twee jaar maakten we enkele boeken en kalenders en startten we enkele projecten. Ook werden de gegevens uit de archiefboeken overgetypt in een database. Maar door onze dagelijkse werkzaamheden besteedden we geleidelijk steeds minder tijd aan Polyvisie.

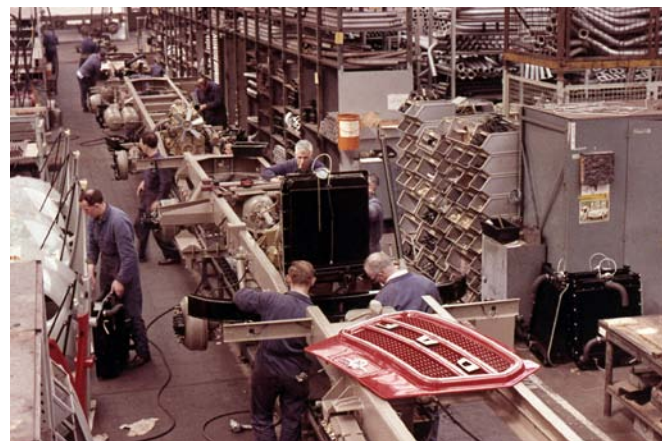
Geschiedenis

De educatieve uitgeverij Polyvisie is voortgekomen uit Filmfabriek Polygoon. Polygoon, in 1919 opgericht door enkele enthousiaste filmpioniers, kreeg onder de bevolking al snel bekendheid door de tweewekelijkse bioscoopjournaals, die vanaf 1924 werden uitgezonden. De cameramen-

sen van Polygoon reisden door het hele land om belangrijke gebeurtenissen, volksgebruiken en andere onderwerpen vast te leggen. Hun motto luidde: 'Waar wij niet zijn, is niets te doen'. Daarbij hadden ze de opdracht hun filmrollen altijd vol te schieten. Na het filmen van een gebeurtenis werden opnamen gemaakt van plaatselijke beroemdheden, gebouwen en locaties, zowel op film als foto.

Enkele jaren voor de Tweede Wereldoorlog werd een afdeling opgezet om de foto's te exploiteren. Deze afdeling had door de jaren heen verschillende namen. Kort na de verhuizing van Polygoon naar Hilversum in 1954 werd de afdeling als Polyvisie een zelfstandig zusterbedrijf van Polygoon. Een groot deel van het fotomateriaal van Polygoon en de filmbedrijven waarmee het onder de naam Cinecentrum ging samenwerken, waaronder de vroegere concurrent Profilti, werd ondergebracht bij Polyvisie.

Rond 1980 werd duidelijk dat Polygoon de slag met de toekomst had gemist. Er was geen belangstelling meer voor bioscoopjournaals en de concurrentie op de markt van bedrijfsfilms werd steeds groter. Mede hierdoor hield Cinecentrum in 1984 op te bestaan. Polygoon werd opgeheven en het filmarchief kwam, na enkele jaren te zijn opslagen, in handen van de NOS. Polyvisie, het filmlaboratorium en de geluidsstudio, die ook onderdeel waren van Cinecentrum, gingen als zelfstandige bedrijven verder.

74.029. Polyvisie. Daf montagelijn, Eindhoven, circa 1965

74.030. Polyvisie. Giethoorn, circa 1955

Polyvisie is door de jaren uitgegroeid tot een belangrijke producent van educatieve audiovisuele producties. Maar als rond 1995 de profetie van internet en digitaal onderwijs steeds luider worden verkondigd, voelt de directie dat ze deze slag niet meer kan en wil maken. Na enkele pogingen om geschikte partners te vinden, wordt het bedrijf verkocht en het archief opgeslagen. Uiteindelijk komt Polyvisie in handen van een voormalig medisch directeur van een farmaceutisch bedrijf. Hij wil via de bestaande contacten met scholen zijn verhaal verkondigen over diabetes, dat volgens hem de toekomstige nummer één volksziekte is. In het archief is hij niet geïnteresseerd en hij laat dit opgeslagen in depot voor wat het is.

Als de nieuwe eigenaar inziet dat hij Polyvisie voor zijn doel niet nodig heeft, biedt hij het als geheel te koop aan. Via de oud-eigenaresse, met wie ik enkele Polyvisie-series had gemaakt, word ik benaderd voor de overname. Als creatief marketeer zie ik wel mogelijkheden, maar niet in mijn eentje. Ik benader een bevriende drukker en een fiscalist met affiniteit voor foto's, en gedrieën worden we de nieuwe eigenaren van bovengenoemd bezit, waaronder ruim zeven miljoen afbeeldingen.

Dilemma

Het bezit van een archief van een dergelijke omvang heeft zo zijn

gevolgen. Behalve dat we weinig tijd beschikbaar hebben vanwege ons dagelijks werk, is de ontoegankelijkheid van het archief een probleem. Op hoofdlijnen kunnen we snel materiaal vinden, dankzij de gedigitaliseerde boeken waarin het archief op onderwerp is vastgelegd. Na deze eerste zoekslag moeten echter de afzonderlijke afbeeldingen worden bekeken. Dit is tijdrovend. Maar we begrijpen ook dat het niet bevorderlijk is voor het behoud van het materiaal. Om een rol uit een blik te kunnen bekijken, zou deze afgerold en weer opgerold moeten worden. Apparatuur om dat te doen zonder dat het materiaal over de grond sleept bestaat niet meer; in ieder geval niet voor de gebruikte klossen... als die al aanwezig zijn bij de desbetreffende rol.

We zitten hierdoor met een kip-eidilemma. Tot exploitatie komen kan alleen als we op beeldniveau kunnen werken, want potentiële afnemers zoals uitgeverij willen plaatjes zien. Daarvoor moet het archief planmatig worden gedigitaliseerd. Alleen dan zijn immers de aanwezige beelden makkelijk te bekijken én hoeft het originele materiaal slechts één keer door onze handen te gaan. Aan de andere kant is daarvoor geld nodig dat op zijn beurt echter weer uit de exploitatie zou moeten komen.

Eind 2007 stel ik mijn partners voor het bedrijf van hen over te nemen en op zoek te gaan naar oplossingen.

Daarmee begint een weg langs scanbedrijven, eigenaren van beeldbanken, directeuren en conservatoren van fotoarchieven, investeerders, taxateurs, subsidiologen en anderen die me wegwijs kunnen maken in de wereld van fotoarchieven en die me aan ideeën voor oplossingen kunnen helpen.

Ook koop, huur en leen ik diverse scanners om te zien tegen welke problemen je in de praktijk kunt aanlopen. Ik verdiep me in uiteenlopende fotobewerkingssoftware om te zien hoe retoucheren, opknappen en herstellen werkt. Dat ik al vijftientig jaar met vormgevers werk, is daarbij een voordeel. Met hen en met vrienden experimenteer ik ook met het digitaliseerproces om te kijken of het efficiënter kan.

De zoektocht levert een schat aan informatie op. Het geeft inzicht in de tegenstrijdigheden in digitaliseringsland, de willekeur in subsidieerland en de opmerkelijke methoden in archiveringsland. Alle ontmoetingen leveren anekdotes op die wellicht nog eens ergens een plekje krijgen. Maar een echte oplossing om het kip-eidilemma te doorbreken brengt het allemaal nog niet.

Volledig beeld

Het beeldarchief van Polyvisie bestaat zoals gezegd uit circa zeven miljoen

74.031. Polyvisie. Waslokaal in een huishoudschool, 1953

afbeeldingen uit de periode 1930 tot 1990, met de nadruk op de jaren zestig. Een belangrijk gedeelte van de beelden is gemaakt om educatieve series te illustreren. Daarbij komen alle onderwerpen aan bod die op scholen werden onderwezen. Een serie bevatte zes, twaalf, vierentwintig of soms nog meer beelden. Restmateriaal werd in een filmblik opgeslagen. Een gedeelte daarvan werd gebruikt voor de illustratie van boeken. Daarmee ontstond een uitgebreid stockarchief. Anders dan de journalistieke opnamen van collecties als die van Spaarnestad en ANP, waarbij de nieuwswaarde van oorsprong een belangrijk element is, brengt het educatieve beeldmateriaal van Polyvisie een onderwerp volledig in beeld. Daardoor geven ze nu een uniek, samenhangend beeld van het dagelijks leven in een verleden tijd. Zo is er een serie die toont hoe de PTT werkte en in dat kader de gehele bedrijfsvoering in beeld brengt. Educatief en onderhoudend, maar vandaag de dag is het ook een tijdreis. De beelden tonen de handmatig bediende telefoonschakelkasten, ouderwetse kantoortuinen, houten sorteerkasten, voormalige PTT-uniformen, in onbruik geraakte postbussen en meer. In een setting van de jaren zeventig, met een ander straatbeeld, andere kleding, andere auto's en andere mensen. Kortom: een andere tijd. Naast de veelal door eigen fotografen vastgelegd beelden, zijn er series

74.033. Polyvisie. Verjaardagspartijtje, circa 1965

waarvoor tekeningen werden gemaakt. Zo zijn er de prachtige tekeningen van Jan Huizinga ter illustratie van de Pinkeltje-verhalen die Dick Laan speciaal voor Polygoon/Polyvisie schreef. Ook Disney stuurde tot 1980 regelmatig originele tekeningen om series mee te maken. De originele tekeningen werden na reproductie direct teruggestuurd.

Conservering

Polyvisie was een productiebedrijf en mogelijk gingen ze daardoor minder voorzichtig met hun materiaal om dan musea en fotobureaus. Dat was althans wat ik dacht. Bij mijn bovengeschetste rondgang langs diverse organisaties werd me duidelijk dat de aandacht voor conservering, archivering en digitalise-

ring in Nederland pas rond 1990 echt is ontstaan. Er zijn (oud)medewerkers van bedrijven geweest die met tranen in hun ogen in mijn archiefruimte stonden. Ze dachten dan terug aan de jaren zeventig, toen hun foto- of filmarchief in de container werd gekiept om ruimte te besparen. Bij een gerenommeerd fotoarchief waar ik langsging, stond het belangrijkste materiaal in een gewone kamer met aan weerszijden een mobiele airco. Een ander evenmin onbekend bedrijf had een groot deel van zijn archief uit kostenoverwegingen in garages van flatwoningen opgeslagen. We hadden het intuïtief niet slecht gedaan, constateerde ik.

Maar ik had in ons archief al materiaal gezien met zweem en ook, helaas foto's van Utrecht, met schimmel. Niet geheel zonder angst voor de genadeklap vroeg ik een Nederlandse autoriteit op digitaliseringsgebied om zich een oordeel te vormen van het archief. Na een dag steekproeven waren zijn verlossende woorden: 'het materiaal is kwalitatief beter dan van X, Y en Z (waarbij de letters staan voor niet met name te noemen bekende archieven); hier en daar wat schimmel, soms wat zweem. In het algemeen is het in goede staat. Je hebt bovendien het voordeel dat het negatiefmateriaal is. Dat is bronmateriaal waar je bij digitaliseren nog alle kanten mee op kunt.'

Toekomst

Geluk zit in kleine dingen. Naast alle tijd en geld die de afgelopen jaren in

74.032. Polyvisie. Smakelaarsveld, Utrecht, circa 1955

74.035. Polyvisie. Werkopname diaserie
De nachtwacht, Amsterdam, circa 1960

Polyvisie is gestopt, blijft die dooddoener omverkort van kracht. Binnen deze context zijn die kleine dingen voor mij letterlijk de stukjes emulsie van 36 bij 24 millimeter, waarin het verleden op een zeer gevarieerde manier tot leven komt. Want ook buiten de educatieve series zijn de gefotografeerde onderwerpen van een grote diversiteit en leveren ze dagelijks nieuwe verrassingen op; een rondreis

door Zuid-Spanje in 1964, detailopnamen van schuttersstukken zoals *De Nachtwacht*, de Grote Kerk in Haarlem, gefotografeerd van de kelder tot de nok. Er is te veel om op te noemen. En dat zijn dan nog slechts onderwerpen die te vinden zijn in de (onvolledige) database. Stel je voor hoe leuk het is om restmateriaal te bekijken van een serie over Senegal. En daar ineens ook foto's van het staatsbezoek van koningin Juliana in tegen te komen. Of in een andere blik een modeshow op een bevroren IJsselmeer of stereo-opnamen van Prins Bernhard in een oldtimer op Soestdijk.

Na een periode van enkele maanden, waarin ik activiteiten rond het archief even terzijde had geschoven, heb ik het sinds kort op een andere manier weer opgepakt. Wat afstandelijker. Dat levert al direct de energie die nodig is om de nieuwe ambities waar te gaan maken. Het doel om tot digitalisering en exploitatie te komen blijft daarbij het uitgangspunt.

De plannen daartoe en de wijze waarop ik deze wil realiseren zijn nieuw, verrassend en resultaatgericht. Ze zullen, als de vervolgstappen realiseerbaar blijken, dan ook zeker en terecht aandacht genereren. Als het zover is, zal ik deze activiteiten met het publiek delen, waarmee ze ook voor anderen bruikbaar worden. Want erfoegd verdient het om bewaard te blijven, voor ons en voor ons nageslacht.

René van Maarsseveen

René van Maarsseveen is marketeer/auteur en eigenaar van Polyvisie

www.deuxieme.nl

N.B.: De getoonde foto's zijn scans, gemaakt van kopieën die zijn gebruikt bij het testen van scanapparatuur. Origineel materiaal scan ik, uit voorzorg, alleen wanneer het structureel gebeurt. Daarbij wordt tegelijk het gehele object (een rol of een vergelijkbare eenheid) gescand en omgepakt, zodat het slechts eenmalig ter hand hoeft te worden genomen.

74.034. Polyvisie. Schaatsen op een gracht in Amsterdam, 1954

(advertentie)

fotoscan
your memories memorizable

Specialist in het
digitaliseren van al uw
fotografisch beeldmateriaal

Laan van Insulinde 3 2103 TA Heemstede The Netherlands
+31 (0) 23 5 292 474 info@fotoscan.nl www.fotoscan.nl